Poštnina plačana v gotovini.

GLEDALIŠKI LIST

SLOVENSKEGA NARODNEGA GLEDALIŠČA V LJUBLJANI

DRAMA

1946—1947

10

Aleksander N. Ostrovski

Še tak lisjak se nazadnje ujame

Premiera dne 23. marca 1947

Še tak lisjak se nazadnje ujame

Komedija v petih dejanjih (6 slikah). — Spisal A. N. Ostrovski.
Prevedel Vladimir Levstik.

Režiser in scenograf: ing. arch. Bojan Stupica.

Jegor Dmitrič Glumov, mlad človek	S. Jan
Glafira Klimovna Glumova, njegova mati	M. Nablocka
Nil Fedosejič Mamajev, bogat gospod, daljni sorodnik Glumova	E. Gregorin
Kleopatra Lvovna Mamajeva, njegova žena	S. Severjeva
Krutički, star, zelo imeniten gospod	S. Sever, J. Cesar
Ivan Ivanič Gorodulin, mlad, imeniten gospod ..	L. Drenovec
Sofja Ignatjevna Turusina, bogata vdova plemiškega stanu, a trgovskega rodu	V. Juvanova
Mašenjka, njena nečakinja	D. Ahačičeva
Jegor Vasiljič Kurčajev, huzar	B. Miklavc
Golutvin, človek brez posla	B. Peček
Manjefa, ženska, ki se ukvarja z vedeževanjem in prerokovanjem	R. Bojčeva
Prisklednica 1-a	V. Levstikova
Prisklednica 2-a	M. Kačičeva
Služabnik Mamajeva	J. Albreht
Služabnik Krutickega	M. Cigoj
Grigorij, služabnik Turusine	N. Simončič

Kostumi: Milica Babič, izdelani v gledališki krojačnici pod vodstvom Jožeta Novaka in Živke Jančeve.

Pesmi spremlja na kitaro K. Hladky

Inspicient: Nace Simončič. — Odrski mojster: Anton Podgorelec.

Šef razsvetljač: Vinko Sablatnik. — Lasuljar: Ante Cecić.

Cena Gledališkega lista din 5.—

Lastnik in izdajatelj: Uprava Slovenskega Narodnega gledališča v Ljubljani. Predstavnik: Janko Liška Urednik: Emil Smasek. Tiskarna Slovenija. — Vsi v Ljubljani.

GLEDALIŠKI LIST
SLOVENSKEGA NARODNEGA GLEDALIŠČA V LJUBLJANI
1946-47 DRAMA Štev. 10

Dr. Bratko Kreft:

KOMEDIJA O LISJAKU-GOSPODIČU

Jegor Dmitrič Glumov, mlad človek, je prišel do prepričanja, da se niti s poštenostjo niti z resnicoljubnostjo ne pride nikamor. Kakšen poklic je do zdaj prav za prav opravljal, nam Ostrovski ne pove. Videti je, kakor da je bil svoboden literat, ki je pisal le »zbadljivke na vso Moskvo, sam pa pasel lenobo«, pravi takoj v prvem prizoru. Prišel je do spoznanja, da se ljudem ne sme posmehovati. Če hoče narediti kariero, je treba njih slabosti obračati sebi v prid. Treba se jim je prilizovati, jih hvaliti, jim pritrjevati pa najsi govore še takšne neumnosti in počenjajo še tolikšne budalosti. V tem, pravi, je vsa skrivnost uspeha. Skratka — popolna moralna kapitulacija pred družbenimi slabostmi, pred družbeno moralo. A ne le to. Če hočeš kaj doseči, moraš imeti dobro zvezo v vladajoči družbi. Če se hočeš dokopati do boljšega življenja, se moraš oženiti z bogato nevesto.

Glumov sklene to doseči. Veruje v samega sebe: »Prebrisan sem, hudoben in zaničljiv; čisto po vas sem se vrgel!« zabrusi lastni materi v obraz. Vse to dokazuje, da tudi prej ni imel posebno trdnih etičnih temeljev v sebi. Kakšnega rodu je in kako sta prej živela z materjo, o tem nam Ostrovski ne pove nič. Kazno je, da sta malomeščana, morda človeka iz trgovskega sveta, ki sta na ta ali oni način obubožala, natančnejših podatkov o njegovem socialnem poreklu pa nam Ostrovski ne nudi. Zato mu niti ne gre. Pač pa nam tem bolj prikaže njegov prebrisani značaj in hkrati z njegovim drznim podvigom celo galerijo likov iz takratne družbe.

Najprej čudaškega Mamajeva, bogatega gospoda, ki v svojem brezdelju ne ve kaj drugega početi, kakor da si ogleduje stanovanja in se potika po trgovinah. »Prav za prav mu ni niti do stanovanja, samo tako se vozi okrog in se pomenkuje, zmerom tako, kakor da bi šlo za resen opravek. Zgodaj zjutraj se odpelje z doma, si ogleda kakih deset stanovanj in pokramlja z gospodarji in hišniki; nato se

pelje po trgovinah pokušat ikre in posušen jesetrov hrbet; tam se zložno usede in se spusti v modrovanje...« In še nekaj: ker ima več nečakov, izkazuje nekaj časa svojo naklonjenost temu, zdaj onemu. Zdaj si ga je vzel na muho Glumov in se hoče z njegovo pomočjo povzpeti po družbeni lestvici.

Takoj za Mamajevim zvemo za tetko Turusino, bogato vdovo plemiškega stanu, a trgovskega rodu, ki je nekoč živela zelo svobodno, zdaj pa se je zakrknila v molitve (a ne docela), zbira okrog sebe prisklednice in prebrisana vedeževalka jo čudovito vleče. Ima nečakinjo Mašenjko, ki ji išče ženina. Tudi to je vzel Glumov na mušico. Začne se lov za nevesto, lov za zlatom.

Na tej poti spoznamo še druge znamenitosti te družbe. Na pr. zelo imenitnega starega gospoda Krutickega, ki nam razodene v razgovoru z bogaboječo spokornico Turusino, da je nekoč ljubimkala tudi z njim in da se je v tistem prejšnjem življenju počutila bolj zdrava. Kruticki je nazadnjak, po svoje bedak, po svoje lisjak. Rad bi se udejstvoval kot politični publicist, a pač ne zna. Zato si najame Glumova, ki mu po njegovih navodilih napiše razpravo zoper reforme in zoper zvišanje plač uradnikom z izjemo najvišjih. In tako dalje. Ostrovski gre brezobzirno naprej in ne prizanese nikomur. Figure mu kar skačejo z njegove palete in se oživljajo pred nami v vsej svoji smešnosti pa tudi človeški nebogljenosti.

»Oh, kakšni lopovi!« si misli marsikdo, tudi Ostrovski si je to mislil, toda svojo mržnjo je spretno skrival (tudi pred cenzuro) za smehom in humorjem, saj bi ga sicer kamenjali še bolj, kakor so ga. Če dobro premislimo samo to komedijo, se nič ne čudimo, da je moral Ostrovski pogoltniti marsikakšno bridko v svojem življenju in to ravno zato, ker ni šel po poti Glumova, temveč po poti resnice in poštenja. Etično jedro te komedije in živost značajev — vse to je tako močno, kakor da bi komedija bila napisana v bližnji preteklosti in ne 1868. leta. Saj je časovno povezana s tisto dobo reform, ki so nastopile v Rusiji po letu 1861., ko je car izdal zakon o »osvobojenju kmetov«, kar pa ni pomenjalo v resnici nič drugega kakor odpiranje vrat prodirajočemu kapitalizmu. Dvorjanska gospoda, ki jo v komediji predstavlja Kruticki, je seveda tudi temu nasprotovala, ker je takoj začutila, da bo novi družbeni činitelj, kapitalizem, zahteval delitev oblasti in gmotnega deleža. Zato je Kruticki zoper vsako reformo. Glumov je sicer posameznik, junak posebne sorte, toda v njegovem drznem zaletu se skriva bodoča jara gospoda kapitalističnega sveta, ki je izkoristila vsa sredstva, da se je dokopala v caristični Rusiji do soodločujočega položaja. Tega sicer Ostrovski nikjer natančno ne pove, toda ta sklep nam dovoljuje sociološka

analiza vseh teh ljudi in pa splošni razvoj, ki ga poznamo iz zgodovine. Kljub temu ni mogoče trditi, da so te socialne osnove v komediji zabrisane; so le prepletene med dejanje in vložene v značaje ter delujejo in učinkujejo iz njih in po njih.

Ostrovski ni bil sociolog v znanstvenem smislu, ki bi se morda do potankosti zavedal vseh ekonomskih podtalnih gibal družbenega dogajanja. Stopal je k družbenim problemom z zdravim in močnim nagonom ostro opazujočega umetnika, v katerem je bil tenkoslušen ljudski etik. Zato je tudi tako rad dajal svojim komedijam za naslove razne reke. Tudi pričujoča komedija nosi za naslov tak ljudski rek. V izvirniku se glasi: »Na vsjakogo mudrecà dovoljno prostotý«, kar bi se doslovno reklo: V vsakem modrecu je dovolj prostodušnosti, toda to nam ne pove v slovenščini skoraj nič. V vsaki modrosti je tudi nekaj norosti — to pa spet nekoliko preskakuje okvir ruskega pregovora. Smislu komedije je še najbližji naslov, ki ga ji je dal prevajalec Vl. Levstik: »Še tak lisjak se nazadnje ujame...«

Glumov namreč ni predvidel nečesa: da osebe, ki se jih pri svojem gonu za uspehom hoče poslužiti, vendarle niso zgolj lutke, da so prav tako živi ljudje in da so vsaj nekatere prav tako prebrisane kot on. Kakor vsak lisjak, ki hodi kar naprej kure krast, a se na koncu ujame v past, tako se ujame tudi Glumov tam, kjer je najmanj pričakoval; pri ženski. Čeprav je precej naključnosti v tem, kako najde Mamajeva njegov dnevnik, vendarle ni brez verjetnosti, kajti naključno najdbo dnevnika moramo razumeti iz njenega zvedavega in prebrisanega ženskega značaja. Mamajeva sicer gre najprej Glumovu na led, toda kmalu začne sumiti in ta sum je otrok njene ljubosumnosti. Glumov sicer modruje v 2. sliki IV. dejanja sam pri sebi: »...Naj ji našo snubitev (snubitev Mašenjke, nečakinje Turusine) še tako prikrivamo, zvedela bo vendarle; nemara da celo kaj pokvari, če že ne iz ljubezni, pa vsaj iz ljubosumnosti; ženske so nevoščljive, ljubiti sicer ne zna vsaka, a v ljubosumju je vsaka mojstrica.« In prav takšna mojstrica je Mamajeva, ki je ukradla Glumovu dnevnik, v katerega je zapisoval zbadljivke in resnična mnenja o svojih zaveznikih, zavetnikih in priprošnjikih. Ostrovski na koncu prikrajša Glumova celo zato, da bi zvedel, kdo mu je ukradel dnevnik. Mamajeva pa se sama tudi ne izda. Prelisjačila je lisjaka samega, a iz rok ga tudi ne bo spustila.

Na koncu so razgaljeni vsi: Glumov prav tako kot njegove »žrtve«, toda komedije še ni konec. Vsi ti ljudje se bodo spet našli, ker zanje velja rek: »Svoji k svojim!« ali pa še bolj: »Gliha vkup

štriha!« Kruticki dobro ve, da je Glumov bister in da mu bo še potreben.« Čez nekaj časa mu lahko spet pokažemo prijazen obraz!« S tem predlogom se strinjajo tako Gorodulin kakor Mamajev, Mamajeva pa celo prevzame to nalogo nase. Zdi se, da ji je gospodič precej zrasel k srcu. Komedija te družbe bo šla naprej do svojega zaključka, do 1917. leta. Z vrčem hodiš po vodo, dokler se ti ne razbije.

Komedija Ostrovskega je zgrajena zelo preprosto. O Glumovu bi po vsej pravici smel reči, da je junak svojega časa in okolja. Čacki v komediji Gribojedova »Gorje pametnemu!« se grize in muči s svojim okoljem in ljudmi. Glumov pa se norčuje iz njih in jih skuša lisjaško izkoristiti. V tem je daljni sorodnik Hlestakova iz Gogoljevega »Revizorja«.

Branje Glumovljega dnevnika v zadnji sliki spominja nekoliko na branje Hlestakovljega pisma v zadnjem dejanju. Razlika pa je v učinku. Gospoda v komediji Ostrovskega ni tako prizadeta. V resnici tudi ne gre za tako hude stvari, ki bi bile otipljive tudi po kazenskem zakoniku, kakor pri »Revizorju«. Poleg tega pa je Ostrovski v nekem oziru milejši s svojimi junaki. Predvsem ima humorja na pretek, Gogolj pa je gneven in izliva žolč. Zato je njegov smeh — smeh skozi solze, skeleč in grenak. Ostrovski pa se smehlja in si misli: »Takšni smešni črvički ste, ljubi moji človečki!« Čeprav razgalja družbo, nikjer po šviligojevsko ne moralizira, niti v tistem smislu ne, kot dela to ponekod Ibsen. Toda kljub tej avtorjevi osebni zadržanosti učinkuje »Lisjak« kot žgoča satira in kritika, polna življenjske resničnosti in sočnosti. Ni mogoče trditi, da bi ne bil Ostrovski po svojem delu osebno čisto nič prizadet, čeprav se skriva in skoraj izloča, kajti dobro vemo, koliko pelina je moral v življenju popiti. Natočili mu ga niso samo Podhaljuzini, ki so se razburili ob prvem njegovem delu, temveč tudi razni Mamajevi in Kruticki. Bržkone tudi Glumovi, ki so ruski sorodniki Sirotke iz Cankarjeve komedije »Za narodov blagor«.

Ostrovskega odnos do življenja in umetniškega ustvarjanja je kljub njegovi veliki nagnjenosti do etičnega vrednotenja ljudi in razmer živ in neposreden, a je daleč od vsakega zapadnjaškega larpurlartizma. Drži zrcalo, uči, a ne školnikuje. V tem je bistvo in veličina njegove umetnosti. Nekaj čudovito ljudskega je v njej, ljudsko modrega. Toda svoje modrosti ne vsiljuje. Pusti delu, da učinkuje samo po sebi, z vsebino, dejanjem in osebami. Takšna je tudi komedija »Še tak lisjak se nazadnje ujame«. Nikjer ne pridiga, toda v njej je preprosta, a globoka modrost, ki ji je vredno prisluhniti in ki ima tudi svojo socialno kritično ostrino.

Aleksander N. Ostrovski

Dr. Bratko Kreft:

ALEKSANDER N. OSTROVSKI

(Odlomek)

V drugi polovici 18. stoletja se je na pobudo raznih razsvetljenskih krogov vzbudila v Rusiji neizmerna strast do gledališča. Posamezni plemiški dvori so tekmovali med seboj s predstavami svojih tlačanskih igralcev, Katarina II. je sama pisala vzgojne komedije itd. Vse to se je godilo v okviru dvornega in meščanskega razsvetljenstva, ki pa mu je carska oblast takoj nadela spone, kakor hitro bi se kje obrnil čez njemu koristne ali nevarne meje.

Med zasebnimi gledališči, ki so nastala v času Puškinove mladosti, je bilo v Moskvi gledališče kupca Vargina, ki je l. 1824. prešlo v državno upravo in dobilo ime »Mali teater«, ime, ki ga nosi še danes. Temu gledališču je bilo sojeno, da je bilo v 19. stoletju središče ruske gledališke in dramatske umetnosti. V drugi polovici stoletja se je njegova pomembnost tako dvignila, da pomeni za svojo dobo prav tako slavno obdobje v zgodovini ruskega gledališča, kakor velja to za Umetniško gledališče Stanislavskega in Nemiroviča-Dančenka v začetku novega stoletja do danes, ko predstavljata obe gledališči središče in največji vzpon sodobne ruske sovjetske gledališke umetnosti. Revolucija je obe prerodila, toda s tem prerojenjem se nista odtrgali od svojih slavnih izročil, temveč sta jih ohranili, združili in osvežili z novimi, sodobnimi tokovi.

Moskovski »Mali teater«, čigar glavna igralska umetniška predstavnika sta bila v preteklem stoletju igralca Ščepkin in Sadovski, je umetniško literarno začel rasti v tistem trenutku, ko se je njegova igralsko-odrska umetnost znašla in združila z dramatsko tvornostjo Gogolja in Ostrovskega. Ta dva dramatika pomenita v zgodovini tega gledališča isto, kar Čehov in Gorki za Umetniško gledališče (hudožestvenike). V neki meri pomeni Ostrovski še več, ker je s svojimi številnimi dramatskimi deli tudi številčno najmočnejši avtor v sporedu tega gledališča. Oba, gledališče in Ostrovski, sta nedeljivo povezana, kajti »Mali teater« ni prevzemal njegovih del le pasivno — literarno, temveč je tudi s svoje strani tvorno sodeloval ter ustvaril ob Ostrovskem svoj igralsko-gledališki stil, hkrati pa pri svoji tvornosti odkril stil, ki ni le ustrezal in se povsem skladal z dramatiko Ostrovskega, temveč ki je tudi njegovim po pretežni večini nekoliko epskim delom dal tisto gledališko vnanjo in notranjo podobo, da so zaživela v vsem svojem umetniškem bistvu. Tudi po tem je predhodnik Umetniškega gledališča. Kakor je »Mali teater« znal najti tiste skrite notranje dramatske prvine del Ostrovskega, ki se zde še danes mnogim na zapadu precej ujete v njih epičnost, tako je Umetniško gledališče iz liričnih komedij Čehova znalo izluščiti dramatsko jedro in s tem pomagalo ustvariti nov tip dramatike. Obe gledališči sta se s svojima dramatikoma borili zoper vnanjo, zgolj na cenene učinke preračunano dramatiko, ki je zlasti do nastopa Ostrovskega prevladovala v sporedu ruskih gledališč in tako tudi »Malega teatra« (Kotzebue, Šahovskoj itd.).

Aleksander Nikolajevič Ostrovski je bil rojen 12. aprila 1823. leta v Moskvi. Njegov oče, Nikolaj Fjodorovič, je bil sin pravoslavnega duhovnika, mati, Ljubov Ivanovna, preprosta in prisrčna ženska, pa je bila hčerka moskovske pekarice hostij. Tudi Nikolaj Fjodorovič je končal bogoslovje, a se ni posvetil duhovniškemu poklicu, temveč je stopil v službo Moskovskega državnega sodišča. Leta 1840. je podal ostavko na službo in se posvetil odvetništvu. Postal je odvetnik in pravni svetovalec trgovcev v predmestju Moskve — v Zamoskvorečju. Tako je Aleksander že iz mala spoznaval svet, ki ga je pozneje upodabljal in dramatiziral v svojih dramah in komedijah. Življenje odvetniške družine ni bilo kdo ve kako postlano z rožicami, čeprav je bil očetov zaslužek sedaj boljši kot prej v državni službi. Aleksander, ki je bil najstarejši otrok, še ni bil niti devet let star, ko mu je umrla mati in zapustila štiri nedorasle otroke.

Zamoskvorečje je živelo svoje posebno, vase zaprto življenje. To je bil svet »temnega carstva«, kakor ga je imenoval napredni kritik tiste dobe N. A. Dobroljubov, ko je leta 1859. napisal kritiko o prvih dveh

zvezkih dramatskih del Ostrovskega. V svojih spominih na mladost je zapisal Ostrovski: »Takrat je še tiho Zamoskvorečje, naseljeno z bogatimi trgovci in sploh premožnimi ljudmi, bilo svet zase. Tam, v prostornih hramih, obdanih z vsemogočimi stranskimi poslopji in velikimi vrtovi, so mirni prebivalci živeli povsem zaprto družinsko življenje...«

Kakor pa je pokazal Ostrovski pozneje v mnogih svojih delih, ni bilo to življenje na znotraj tako mirno, vsaj pozneje ne. Ti trgovci so bili sicer premožni ljudje, toda brez posebnega družbenega ugleda in političnih pravic, kajti vodstvo države in takratne oficialne družbe je bilo v rokah carja in fevdalnega plemstva, ki sta močno pritiskala tudi na trgovski svet. Trgovci, ki so morali pogoltniti marsikakšno grenko od zgoraj, so se za vse to znašali navzdol in niso pri tem poznali niti najmanjšega usmiljenja. To je bil trgovsko-kulaški svet. Niso bili več kmetje, toda tudi pravi meščani še niso postali. To so postajali šele v sedemdesetih in devetdesetih letih, ko so po »osvobojenju kmetov«, ki ga je razglasil Aleksander II. v svojem manifestu z dne 13. marca 1861. leta, iz njihovih vrst vznikali prvi industrijci in veletrgovci — predstavniki modernega kapitalizma. (Ta razvoj je prikazal Gorki v »Artamonovih«.)

Prvi Aleksandrov učitelj je bil neki bogoslovec, pozneje pa Tarasenko, ki sta ga pripravila, da je leta 1835. lahko vstopil v Moskovsko gubernijsko gimnazijo. Že v tej dobi sta ga živo zanimala gledališče in književnost. Oče je imel bogato knjižnico, ki jo je mladi Aleksander marljivo prebiral. V poznejših letih je rad pravil, kako se je že zgodaj seznanil z rusko književnostjo in kako ga je že iz mlada mikalo pisateljevanje. Sicer je bil bolj povprečen dijak.

1840. leta je vstopil na pravno fakulteto moskovskega vseučilišča, kjer je prebil tri leta. Vendar ga študij ni zanimal. Ko se je sprl z nekim profesorjem, je obesil šolo na klin in stopil jeseni 1843. leta v službo tako zvanega »sodišča po vesti« (sovestni sud), ki je bilo ustanovljeno za Katarine II. Tu so se vodile obravnave med starši in otroci. Dve leti kasneje je prestopil v Moskovsko trgovsko sodišče, kjer je ostal šest let. Svet Zamoskvorečja, ki ga je poznal iz detinstva bolj po rožnati plati, se mu je pri raznih sporih in razpravah na tem sodišču pokazal s čisto druge plati: carstvo ruskega kupca je stopalo predenj z vso svojo temo in se v raznih strastnih pravdah in sporih razgaljevalo do poslednje nagote. Zloba, zahrbtnost, goljufivost, tiranstvo, hinavščina, trgovski polomi, medsebojna mržnja, pošasten pohlep po denarju itd., vse to so bile skrite čednosti tega temnega carstva, ki je stopalo zdaj pred mladega uradnika Ostrovskega v vsej jarkosti. Tudi v očetovem domu samem se je srečaval in seznanjal z zastopniki tega sveta. Zadel pa je tudi na nekaj častnih izjem. Med temi je bil bistroumni in kulturni trgovec I. I. Šanin, s katerim je navezal Ostrovski toplo prijateljstvo. Življenje v krogu trgovcev in meščanov je odločno vplivalo tudi na njegove poglede na svet, ki so bili zlasti v prvi pisateljski dobi liberalno-napredni, čeprav se Ostrovski v življenju samem ni nikoli neposredno politično udejstvoval. Kljub temu pričajo njegova dela, da napredni tokovi časa niso šli brez vpliva mimo njega. Tudi njegovo prijateljstvo s slavjanofili je bilo umetniškega in manj političnega značaja.

Literarno in politično kritično viharništvo tiste dobe se nekoliko pozna prvemu njegovemu delu, tridejanski komediji, ki je nosila prvotno naslov »Bankrot«, poznejši naslov pa bi lahko ponašili v »Svoji k svojim« ali pa »Svoji smo — se bomo že pogodili«. Glavni junak Podhaljuzin je ruski Tartuffe.

14. februarja 1847. leta je bral mladi Ostrovski odlomke svoje zgoraj omenjene komedije v stanovanju S. P. Ševyreva, profesorja ruske književnosti na moskovski univerzi. Navzoči so bili razni pisatelji (A. S. Homjakov, S. P. Kološin, A. A. Grigorjev itd.). Ostrovski je dosegel velik uspeh in priznanje, ki sta ga tako opogumila, da se je od tega dne dalje imel za ruskega pisatelja.

»14. februar 1847 je najpomembnejši dan v mojem življenju«, je napisal pozneje. »Od tega dne dalje sem se imel za ruskega pisatelja in sem že brez dvomov in omahovanj veroval v svoj poklic.«

Pri nekem drugem branju je dosegel še Gogoljevo priznanje, kar mu je vlilo novega poguma in vere. Toda prvi njegov uspeh ni ostal brez grenkobe. Ko je delo izšlo in so ga tako mogli dobiti v roke tudi nepoklicanci, se je našel neki trgovec, ki se je zgražal nad njegovim delom. Poskrbel je, da je nezadovoljstvo trgovskega sveta z Ostrovskega komedijo prišlo do ušes carske oblasti. Sam car Nikolaj je bil opozorjen na delo mladega pisatelja. Komedija ni smela na oder, oblast pa je skrivno povpraševala službene predstojnike Ostrovskega, kdo in kaj je. Kljub temu, da niso poročali o njem slabo, je vendarle dobil črno piko. Obtežilno zanj je bilo to, da je bil sodelavec liberalnega »Moskvitanina«.

Kljub smoli s prvo komedijo ni odnehal, temveč je začel pisati komedijo »Bedna nevesta« in »Ne sedaj v tuje sani«, ki je prva predrla cenzurne ovire in bila uprizorjena v »Malem teatru« 14. januarja 1853., 20. avgusta istega leta pa so mu uprizorili še »Bedno nevesto«. Led je bil prebit in s tema dvema uprizoritvama sta se »Mali teater« in Ostrovski trdno in trajno povezala — vez, ki drži še danes. »Mali teater«, čigar spored je trpel na slabokrvnosti in neživljenjskosti, je dobil svojega dramatika, dramatik je dobil svoje igralce in svoje gledališče. Posvetila sta se drug drugemu in skupaj ustvarila novo, umetniško mogočno, narodno in ljudsko globoko obdobje ruske dramatike in gledališča.

Kljub mnogim nevšečnostim, ki jih je moral Ostrovski še prestati, je bila njegova delavnost neumorna, čeprav je včasih obupaval, odlagal pero ter se že odrekal gledališču. Toda trajno tega ni mogel storiti, ker je bil z vsem svojim bistvom navezan na dramatiko in gledališče. Od njiju ga je odtrgala šele smrt.

1856. leta se je odzval povabilu, da gre študirat življenje in navade ljudstva v Povolžje. To potovanje mu je dalo obilo izkušenj in snovi; oboje je pozneje uporabil v nekaterih svojih delih. Najznamenitejše njegovo delo, drama »Nevihta«, ki je prvič izšla 1860. leta, prikazuje življenje trgovskega sveta v Povolžju.

Za časa svojega štiridesetletnega književniškega dela je napisal 48 izvirnih del, v katerih nastopa okrog tisoč različnih oseb. Med najboljša njegova dela je šteti »Nevihto«, »Bedno nevesto«, »Siromaštvo ni sramota«, »Snegoročko«, »Donosna služba«, »Volkovi in ovce«, »Talenti in oboževalci«, »Brez krivde krivi«, »Gozd«, »Goreče srce«, »Vasilisa Melentjeva«, itd.

Skupaj z dramatikom N. I. Solovjevim je napisal tri igre: »Beluginovo ženitev«, »Sveti, a ne greje« in »Odljudnico«, komedijo »Norost« pa v družbi s P. M. Nevežnim. Poleg tega je prevedel Shakespearovo »Ukročeno trmoglavko«, nekaj Cervantesovih mediger itd. Edino njegovo prozno leposlovno delo so »Zapiski prebivalca Zamoskvorečja«, ki ga je napisal v začetku svojega pisateljskega dela.

Pomembno je tudi njegovo organizatorično delo. 1870. leta je organiziral v Moskvi »Igralski krožek«, ki je bil za marsikaterega igralca prva

šola. V njem sta začela svoje delo znamenita igralca M. P. Sadovski in O. O. Sadovska. 1874. leta je postal Ostrovski prvi predsednik »Društva ruskih dramatskih pisateljev in skladateljev«.

Kljub temu, da je napisal za rusko gledališče toliko del, niso bili njegovi dohodki takšni, da bi lahko stalno živel primerno življenje brez gmotnih skrbi. Gledališča so bila carsko-državni monopol. Za uprizoritev komedije »Ne sedaj v tuje sani« ni dobil niti kopejke tantijem. Prvi gledališki honorar je dobil šele l. 1854. za uprizoritev igre »Siromaštvo ni sramota«. Vse življenje se je boril s cenzuro, gledališkimi spletkarji in upravami. Prvo večje javno in državno priznanje so mu izkazali januarja 1886. leta, ko je bil imenovan za dramaturga moskovskih gledališč in za ravnatelja gledališke šole. Toda ta čast je doletela izmučenega in izčrpanega človeka, ki ni mogel več uresničiti svojih poslednjih načrtov. Med drugim ga je mučila tudi huda srčna nevroza — posledica nenehnega boja z mračnjaki in spletkarji. Na nasvet zdravnikov se je umaknil na svoje ljubljeno posestvo Ščelikovo v Kostromski guberniji. Tu je 2. junija 1886. leta umrl. Pokopali so ga na vaškem pokopališču v vasi Berežkah, blizu njegovega posestva. Tako je našel poslednji mir sredi ruskega ljudstva, katerega težko življenje je umetniško upodabljal v svojih delih, ki so vsa prežeta z njegovo ljubeznijo, z globokim ljudskim duhom in čustvom, da res zasluži vzdevek največjega ruskega ljudskega dramatika v najlepšem in umetniško žlahtnem pomenu te besede. Zaradi splošnega humanizma, ki je v njih, pa ga je treba šteti tudi med največje ljudske dramatike svetovne književnosti, čeprav mu še zapadnoevropska gledališča niso posvetila tiste pažnje, ki jo zasluži.

OSTROVSKEGA KOMEDIJA »ŠE TAK LISJAK SE NAZADNJE UJAME« V MOSKOVSKEM UMETNIŠKEM GLEDALIŠČU

V razpravi »A. N. Ostrovski na odru Moskovskega Umetniškega gledališča«, ki je izšla v Letopisu MHT za l. 1943. (v izdaji muzeja istega gledališča, Moskva 1945) poroča V. G. Sahnovski o uprizoritvi zgoraj navedene komedije v gledališču MHT (Mosk. hud. teatra).

Navaja dve stvari: zapisek Nemiroviča-Dančenka in kritiko A. Stahoviča o Stanislavskem, ki je igral Krutickega.

Nemirovič-Dančenko je zapisal na ovitek svoje knjige nekaj bežnih beležk, ki pa zadevajo v živo.

»1866. leto. Zelo nehvaležno v smislu vnanjega sloga — tako po liniji kot po barvah. Toda morda je mogoče tudi v našem času najti nagnenje k suhoparnosti, premočrtnosti in brezbarvnosti te dobe.

V sobah — veliko premočrtnosti in preprostosti. Tapete s starimi vzorci, brez pestrosti. Pohištvo po večini orehovo.

Obleke — ženske enobarvne. Zelo v modi so črne čipke, majhni klobuki. Moški — barvaste hlače, telovniki beli ali črni. Suknje črne, ovratnice črne. Barvaste dolge suknje, vendar zvečina temne, hlače ozke s stremenkami.

Poletje. Moskva. Vroče.

V splošnem tonu igralcev je najvažneje najti velik, epični mir. Že tisoč let so živeli tako in tako bodo živeli še tisoč let. Ravno je prišla velika reforma (1861. leto, — odprava tlačanstva. O. pr.), nekje so se

pojavili novi ljudje, nove misli, nove besede. Toda sem so pridrle le besede Gorodulina. Nič se ne spremeni. In to sito, zadovoljno, počasno življenje more izzvati ali epigram ali zavist.

Neumni ljudje. Toda naivni. Naivnost je v vseh očeh, razen v Glumovu in njegovi materi. Dobrodušnost in naivnost. Te ljudi je treba igrati tako, kakor odsevajo v modrem epičnem smehu Ostrovskega. In realno, in zelo iskreno, nenavadno iskreno. In z življenjsko radostjo. Niti zvoka razdvojenosti, refleksa, svetožalja! Niti zvoka! Tu se bo vse dobro končalo!

Igralci morajo spraviti sebe predvsem v dobro duhovno razpoloženje. In nikamor naj ne hite, — ne vleči, ne biti polževski, toda tudi ne gnati!«

Ostrovski ne pove o vlogi Krutickega nič drugega kot da je star, zelo imeniten gospod. Kruticki Stanislavskega pa je — kakor poroča Stahovič v zgoraj navedeni razpravi — upokojen general. Po vseh njegovih navadah je bil to tipičen moskovski general. »In ko se obrne Glumov v četrtem dejanju k njemu in mu reče »Vaša prevzvišenost!«, ko mu izroča »Razpravo o škodljivosti reform na splošno«, tedaj je vzrastel Stanislavski-Kruticki v živo in natančno zgrajeno figuro pravega mračnjaka, toda ustvarjenega po navodilih Ostrovskega, figuro s pretresujočo, do podrobnosti izdelano življenjskostjo.

A. Stahovič (starejši) je tako pisal o Stanislavskem-Krutickem v časopisu »Reč« leta 1910., ko je bilo gledališče na gostovanju v Petrogradu: »Treba je videti največjega igralca v tej vlogi. Ne imenujem ga velikega samo zaradi tega, ker daje Stanislavski Krutickega veličastno in dovršeno (v tem je veliko mojstrstvo). Toda on je velik igralec zato, ker je njegov Kruticki, ki je ves čas resničen — živ tip, to se pravi, zgoščen značaj. To je že mojstrstvo, to je ustvaritev in tega so zmožni le veliki igralci«.

Na drugem mestu svojega članka piše Stahovič: »Tedaj se je pojavil Kruticki v uniformi upokojenega generala: visoke rasti, skljućen, upala prsa, trebušast, suh, značilen obraz z dolgimi brki in zalisci: izpod visečih vek gledajo črne oči. Generalska drža je v vsakem gibu, kretnji, besedi.«

Stahovič je napisal svoje pripombe po tem, ko ni videl »Lisjaka« na odru 40 let. Odhaja iz gledališča dobesedno pretresen od globine in resničnosti igre K. S. Stanislavskega.« (Dr. K. B.)

»Ako se gledališče posveča izključno klasičnemu repertoarju in ne prikazuje sodobnega življenja, mu preti, da postane akademsko-mrtvo.

Radi tega naj igra dobro gledališče takšne komade iz klasike, ki vsebujejo najplemenitejše sodobne ideje ali pa tiste od sodobnih komadov, ki prikazujejo novo življenje v umetniški obliki.«

Vladimir Nemirovič-Dančenko.

Nikake debate, predavanja ali referati ne bodo ustvarili novega gledališča.

Pojaviti pa se morajo smeli in sposobni umetniki, ki občutijo narod. Pojavili se bodo ali iz srede naroda ali pa bodo to ljudje, ki so »začuli« glas boga naroda. Takrat bomo imeli novo gledališče.

Evgenij Vahtangov.